

KEKSALARNING PSIXOLOGIK MOSLASHUV JARAYONINI O'RGANISH

Abdukarimova Gulchexra Baratovna

Toshkent davlat transport universiteti,
"Ijtimoiy fanlar" kafedrası katta o'qituvchisi,

Annotasiya. Maqolada Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan, insonda biologik moslashuvdan tashqari, birinchi navbatda, odamlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni: ijtimoiy-siyosiy, axloqiy-psixologik, iqtisodiy va demografik munosabatlarni qayta qurishga asoslangan moslashuv rivojlanadi. Bunday moslashuvni ijtimoiy moslashuv deb atash mumkin, chunki bu holda biz ijtimoiy muhitga moslashish haqida gapiramiz. Boshqacha aytganda, ijtimoiy moslashuv shaxs va ijtimoiy muhit o'rtasidagi munosabatlari kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar. Omil, qadriyat, lmeyor, standart, butun, jamiyat, keksa odamlar, an'analari, obektiv, ijtimoiy, jarayon, tashqarida, yaxlit ijtimoiy munosabat.

Annotation. In the article, from the point of view of Social Psychology, in addition to biological adaptation, a person develops, first of all, an adaptation based on the reconstruction of social relations between people: socio-political, moral-psychological, economic and demographic relations. Such adaptation can be called social adaptation, since in this case we are talking about adaptation to the social environment. In other words, issues such as the relationship of social adaptation between the individual and the social environment are covered.

Keksalarning psixologik moslashuv jarayonini o'rganish nafaqat ijtimoiy, balki rivojlanish psixologiyasiga ham mos ravishda amalga oshirildi, masalan, mahalliy gerontologiyada ishlab chiqilgan va o'rnatilgan qarishning adaptiv-regulyatsiya nazariyasini o'rganish tizimida. Bu, birinchi navbatda, keksalikda yoshga bog'liq buzilish va tartibsizlik jarayonlari bilan bir vaqtda omon qolishga, hayotiylikni oshirishga va umr ko'rish davomiyligini oshirishga qaratilgan adaptiv va tartibga solish jarayonlarining rivojlanishi va kuchayishi bilan bog'liq pozitsiyani anglatadi. Aqliy qarishga kelsak, bu keksalikda yangi faol hayotiy pozitsiyani shakllantirishda namoyon bo'ladi, bu o'tmishdagi qadriyatlarni qayta baholashni, o'tmishdagi munosabatlarni qayta ko'rib chiqishni va o'z qarishiga ma'lum munosabatni rivojlantirishni aks yettiradi. Ruhiy qarishning qulay shakllari bilan turmush tarzi qarilikda o'zgargan tashqi va ichki sharoitlarga to'liq moslashtiriladi. Noqulay, og'riqli aqliy qarish holatlarida, keksa odamlarning moslashuvi muammolari klinik muammolarga aylanadi.

Sotsiologiyada asosiy muammolardan biri shaxsning ijtimoiy fapollashuvidir. "Ijtimoiy faollik" atamasining o'zi siyosiy iqtisoddan kelib chiqqan bo'lib, uning asl ma'nosi yerni, ishlab chiqarish vositalarini "sotsiallashtirish" edi. Uning muallifi

amerikalik sotsiolog F.G. Giddings 1887 yilda "Ijtimoiy faollashuv nazariyasi" kitobida uni hozirgi zamonga yaqin ma'noda – "shaxsning ijtimoiy tabiati yoki xarakterini rivojlantirish, ijtimoiy hayot uchun inson materialini tayyorlash" ma'nosida ishlatgan. Olimlarning ushbu muammoga bag'ishlangan asarlari ijtimoiy faollashuvning tabiati, yo'nalishi va samaradorligini aks ettiradi"³³.

Shaxsning jamiyatga integratsiyalashuvi masalasiga sotsiologik yondashish ijtimoiy-tipikni hukmron parametrlar va xususiyatlar majmui sifatida ajratishni nazarda tutadi. Bu jamiyatning o'zi uchun ijtimoiy butunlikni saqlashni, uning o'zini o'zi ko'paytirishni, o'zini o'zi boshqarishni ta'minlash uchun zarurdir. Shu bilan birga, ijtimoiy faollashuv jarayonida jamiyat tomonidan tasdiqlangan xulq-atvor modellari turli jamoalar va guruhlar darajasida tipiklashtiriladi va individuallashtiriladi. Turli ijtimoiy faollashuv amaliyotlari, xulq-atvor uslublari, madaniy qadriyatlardagi o'xshashlik va farqlar, ijtimoiy meyorlar o'lchovni, ijtimoiy-tipik va shaxsiy-individ o'rtasidagi muvozanatni belgilaydi.

Obektiv omillar asosiy rol o'ynaydi. Ammo ijtimoiy faollashuv jarayonida ma'lum ijtimoiy meyorlar va qadriyatlar bekor qilinganda, shaxsiy xususiyatlarning yangi sifatiga, jamiyatdagi boshqa dominant parametrlar va xususiyatlar to'plamiga olib keladigan yangi modellar yaratilsa, u holda subektiv omillar ijtimoiy hayotda birinchi o'ringa chiqadi.

Ijtimoiy faollashuv jarayoni davriylik va bosqichma-bosqichlik bilan tavsiflanadi. Birlamchi, ikkilamchi va qayta ijtimoiy faollashuv (resocialization) farqlanadi. Hayotning bolalik va o'smirlik davrini qamrab olishni nazarda tutuvchi birlamchi ijtimoiy faollashuv tushunchasi ijtimoiy fanlar tomonidan yetarlicha o'rganilgan. Uning o'ziga xos xususiyati shundaki, obektiv voqelik muqarrarlik sifatida qabul qilinadi, shaxs "boshqasini tushunish" orqali o'z atrofidagi dunyoni o'zlashtiradi, o'zi uchun muhim bo'lgan, uni boshqaradigan boshqa odamlar bilan muloqot qilish jarayonida umumiy qadriyatlarni o'zlashtiradi. . Shu bilan birga, u muhim boshqalarni tanlash imkoniyatiga ega emas. Ota-onalar, oila ijtimoiy faollashuv agenti sifatida katta rol o'ynaydi.

Ikkilamchi ijtimoiy faollashuv ota-ona oilasining agent sifatidagi rolining pasayishi bilan bog'liq; ijtimoiylik yendi muqarrar deb qabul qilinmaydi. Jamiyatda qabul qilingan shakllarda ijtimoiy subektivlikni o'zlashtirish mavjud. Ijtimoiy rollar o'zgaruvchan, ya'ni individuallashtirilmagan sifatida qabul qilinadi. Boshqalarning o'ziga xos rollari va munosabatlaridan umuman rollar va munosabatlarga nisbatan mavhumlik mavjud. Bu o'zini jamiyat bilan identifikatsiyalash bilan umumlashtirilgan boshqasiga yo'naltirilganligi bilan bog'liq. Shaxs o'ziga berilgan subektivlikni yaratishga, o'zgartirishga harakat qiladi. Ikkilamchi ijtimoiy faollashuv tushunchasi fanda yetarlicha

³³ Гиддингс Ф.Г. Основания социологии: Анализ явлений ассоциации и социальной организации. Пер. с англ. Серия: Из наследия мировой социологии. Изд. стереотип. КРАСАНД 2015. – 432с.

rivojlanmaganligicha qolmoqda. P. Shtompkaning fikricha, “ilmiy bilimlar tarmoqlari shakllanib, "mahalliy xilma-xillikni" tan oladi, rivojlanadi va takomillashadi”³⁴.

Zamonaviy shaxsning yana bir jihati - bu jamiyatda boshqa odamlar bilan uyg'un yashash, ularning manfaatlari bilan hisoblashish va o'z faoliyatini jamiyat normalariga muvofiq tartibga solish imkoniyatiga ega bo'lgan shaxsning ma'lum turmush tarziga aylangan muvaffaqiyatdir. Bu nafaqat shaxsning jamiyatini muvaffaqiyatli deb obektiv baholash, balki insonning ichki o'zini o'zi qadrlashi, o'zini o'zi qondirishi hamdir. Bugungi kunda muvaffaqiyatning urg'usi moddiy manfaatdorlik sohasidan brending sohasiga tobora ko'proq o'tayotgani bejiz emas. Muvaffaqiyatli ishbilarmon - bu shunchaki ko'p pul ishlashga qodir bo'lgan odam emas, u ekologik toza ishlab chiqarishni tashkil eta olgan, yangi texnologiyani o'ylab topgan va ijtimoiy loyihani moliyalashtira olgan odamdir. Shu bilan birga, jamoaning ustuvorligiga qaramay, zamonaviy iqtisodiyot asosan individual ijodiy ish, dasturchilar, tadqiqotchilar va ijodkorlarning ishiga qaratilgan. Bu odamlar, qoida tariqasida, introvertlar va tashqi dunyoga nisbatan yopiqdirlar, bu ularning muvaffaqiyatli bo'lishiga va hatto Mark Sukerberg, Bill Geys, Ilon Mask, Pavel Durov kabi millionlarning butlariga aylanishlariga to'sqinlik qilmaydi. Endi ish o'jar semantik faoliyat sifatida juda ikkinchi darajali biznesga aylanib bormoqda va barcha muvaffaqiyatli odamlar quvonch keltiradigan kasb bilan ijodiy ish bilan shug'ullanishga intilishadi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash lozimki, insonning bugungi kundagi muvaffaqiyatining o'lchovi mehnat unumdorligi yoki olingan pul miqdori emas, balki mehnatning o'zini o'zi anglash imkoniyatidir. Muvaffaqiyatning asosiy mezonini bu portfel - allaqachon muvaffaqiyatli yakunlangan loyihalar ro'yxati. Professional loyihalarda ishtirok etish to'lov uchun emas, balki obro'-e'tibor uchun - loyihalarga taklif qilish va undan tashqarida ko'proq amalga oshirilmoqda. O'quv jarayoni ham o'quvchilarda o'rganish uchun kuch talab etmasligi, o'yin, zavqlanish, murabbiyga ergashish orqali o'rganish mumkin, degan taassurot yaratishga asoslana boshladi. Bu holat asosan ta'lim va real hayot o'rtasidagi tafovut bilan bog'liq. Olingan ta'lim va kelajakdagi ish o'rtasidagi bog'liqlik tobora kamayib bormoqda, ta'lim olish tabiiy ravishda zarur ko'nikmalarni egallash sifatida emas, balki madaniyatga ma'lum bir hurmat sifatida ko'rila boshlaydi. Shuning uchun talabada qiziq bo'lmagan narsani o'rganish uchun hech qanday motivatsiya yo'q - agar ilgari talaba kelajakdagi martaba uchun materialni majburan siqgan bo'lsa, bugungi kunda, diplom martabani kafolatlamasa, ta'lim faqat yoqimli bo'lganda talab bo'lishi mumkin. Siyosiy sahnada ham shunday o'zgarishlar ro'y bermoqda – “nazorat qil va jazo” tamoyili o'z ahamiyatini yo'qotdi. Odamlarni faqat vasvasa va manipulyatsiya prinsipi bilan muvaffaqiyatli boshqarish mumkin, shunda ular o'z manfaatlarini ko'zlab ish qilmayotganini sezmaydilar. Odamlar ongini

³⁴ Штомпка П. Ш 92. Социология. Анализ современного общества: Пер. с польск. СМ. Червонной. — М.: Логос, 2005. — 664 с.

manipulyatsiya qilish hozirgi zamonning eng jiddiy va keng muhokama qilinadigan muammolaridan biridir.

REFERENCES:

1. Умарова, Р. Ш., Абдукаримова, Г. Б., & Тухтабоев, Э. А. (2019). Вклад Абу Райхана Беруни в развитие философии Ближнего, Среднего Востока и мировой науки. *Проблемы науки*, (12 (48)), 65-66.
2. Ramatov, J., & Umarova, R. (2020). Theoretical and ideological sources of beruni's philosophical views. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(11), 1974-1980.
3. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Khasanov, M., Sultonov, S., & Kushakov, F. (2022). MODERN REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL IMAGE OF YOUNG PEOPLE AND ITS MANIFESTATION IN PRACTICE. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 582-586.
4. Ramatov, J., & Umarova, R. (2020). Theoretical and ideological sources of beruni's philosophical views. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(11), 1974-1980.
5. Умарова, Р. Ш. (2019). Бытие и философские взгляды Абу Райхана Беруни. *Достижения науки и образования*, (3 (44)), 32-33.
6. Ramatov, J., & Umarova, R. (2021). Central Asia in IX-XII Centuries: Socio-political Situation, Spiritual and Cultural Development. *Academia Globe: Inderscience Research*, 2(04), 148-151.
7. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
8. Умарова, Р. (2015). Некоторые аспекты взаимоотношений природы, человека и общества во взглядах Абу Али Ибн Сино и Абу Райхан Беруни. *Theoretical & Applied Science*, (10), 127-129.
9. Умарова, Р. Ш., Абдукаримова, Г. Б., & Тухтабоев, Э. А. (2019). Вклад Абу Райхана Беруни в развитие философии Ближнего, Среднего Востока и мировой науки. *Проблемы науки*, (12 (48)), 65-66.
10. Умарова, Р. Ш. (2019). Основы духовно-нравственного воспитания молодежи в трудах Абу Райхана Беруни. *Проблемы науки*, (4 (40)), 56-57.